

memorii | jurnale

Gânditorul elvețian Denis de Rougemont (1906–1985) a întemeiat curentul personalist în filozofia europeană. Își începe cariera ca editor al unor importante volume de filozofie (Kierkegaard, Barth, Berdiaev, Ortega y Gasset) la editura Je sers. În anii '30 contribuie la înființarea a două reviste care promovează grupările personaliste din care face parte, *Esprit* și *Ordre Nouveau*, semnând de asemenea articole în *Nouvelle Revue Française*. Între 1935 și 1936 este lector de literatură franceză la Universitatea din Frankfurt, perioadă reflectată în *Jurnalul din Germania*, excepțională mărturie a nazificării țării. În 1939 publică una dintre cărțile marcante ale eseisticii europene, *Iubirea și Occidentul*. În timpul războiului se refugiază în Statele Unite, unde lucrează la secția franceză a Vocii Americii, scriind totodată o altă operă importantă, *Partea Diavolului* (1942). Revenit în Europa, se dedică mișcării intelectualilor pentru federalizarea vechiului continent și înființează grupuri de reflecție și de acțiune în vederea îndeplinirii acestui dezi-derat vital.

Opere: *Le Paysan du Danube* (1932), *Politique de la Personne* (1934), *Penser avec les mains* (1936), *Journal d'un intellectuel en chômage* (1937), *Journal d'Allemagne* (1938; *Jurnal din Germania, 1935–1936*, Humanitas, 2018), *L'Amour et l'Occident* (1939, revizuită în 1956 și 1972), *Mission ou démission de la Suisse* (1940), *La Part du Diable* (1942/1944; *Partea Diavolului*, Humanitas, 2006), *Journal des deux mondes* (1946; *Jurnal din două lumi, 1939–1946*, Humanitas, în curs de apariție), *L'Europe en jeu* (1948), *Lettres aux députés européens* (1950), *L'Aventure occidentale de l'Homme* (1957), *Fédéralisme culturel* (1965), *Les Mythes de l'Amour* (1972), *L'Avenir est notre affaire* (1977), *L'Ecrivain et la politique: les problèmes de l'engagement* (1978).

DENIS DE ROUGEMONT

JURNALUL UNEI EPOCI
1926–1946

Jurnal din Germania

Traducere din franceză de
Emanoil Marcu și Vlad Russo

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
JURNAL DIN GERMANIA	
I. Jurnal (1935–1936)	11
II. Concluzie (1938)	67
III. Post-scriptum (1939)	75
SPRE RĂZBOI	95

CUVÂNT ÎNAINTE

Veți găsi aici niște însemnări care, prin datele pe care le poartă, se situează în continuarea Jurnalului unui Intellectual în șomaj. Doar că aici nu mai e vorba de șomaj. Autorul lor trăiește în Germania hitleristă, și anume din munca sa. (Ține cursuri la o universitate dintr-un oraș pe care n-am socotit util să-l numim.)

Cititorul care se așteaptă la o evocare poetică a Germaniei va fi dezamăgit: întreaga atenție e îndreptată asupra regimului. N-am vrut nici să oferim un tablou obiectiv și complet al acestui regim; ci doar câteva instantanee din viața sa cotidiană, din existența sa în ființa oamenilor.

Vă veți întreba poate de ce n-a fost publicat acest jurnal decât după ce a zăcut doi ani în sertar. Nu sunt oare învechite noutățile pe care le aduce, nu sunt oare depășite de evenimente, precum și de o spaimă recentă? Autorul și-a pus întrebarea într-un mod oarecum diferit. Dacă a întârziat să publice aceste pagini e tocmai fiindcă, la întoarcerea din Germania, încă nu se hotărâse asupra naturii actualității lor. Se temea că n-a zăgrăvit decât aspecte trecătoare ale regimului. Și cum ambiția lui nu era câtuși de puțin aceea de a face concurență jurnaliștilor de informație, și-a spus că singurul mod de a verifica actualitatea însemnărilor era să mai aștepte o vreme. Cititorul va vedea că asta presupune o concepție destul de aparte despre „actualitate“.*

* Criza de la München.

Cărticica de față este un jurnal care, deși publicat, e un jurnal intim. Funcția acestui gen literar este oarecum inversă celei pe care o are presa. Ce așteptăm noi de la jurnaliștii publici, de la marii reporteri? Un soi de stilizare improvizată a evenimentelor, conformă cu vederile generale ale unui partid, sau măcar ale opiniei comune așa cum există ea dinainte constituită într-o țară. Diaristul, dimpotrivă, e încântat să noteze tocmai ceea ce contrazice stilizările oportune. Sau, mai bine zis – contradicția depinzând încă prea strâns de prejudecățile pe care vrea să le combată –, se dedică faptelor și gesturilor care nu sunt cu totul nici ceea ce credeam că sunt, nici exact contrariul. Și se mândrește că ajunge astfel – în materia însăși a Istoriei – la același gen de realitate pe care îl imaginează romancierii: particularul general. Atâta doar că, în loc să descrie legături amoroase, descrie legături sociale, sau politice, sau religioase: o afectivitate mai vastă, cu manifestări nu mai puțin precise, dar încă puțin cunoscute psihologilor și, foarte curios, ignorate de sociologi și de oamenii politici.

Tot așa cum romanul psihologic, având în centru eroi individuali, a exprimat realitatea epocii care se încheie sub ochii noștri, s-ar putea ca jurnalul intim să fie forma de tranziție ce corespunde realității unor vremuri noi: ea exprimă legăturile unei persoane cu pasiunile colective. Mâine poate că nu vor mai exista decât manifeste, epopei ale propagandei. Dedic această broșură celor care, încă de pe acum, doresc și pregătesc ziua de poimâine.

Vara 1938

Jurnal din Germania

I
JURNAL
(1935-1936)

Sfârșitul lui octombrie

Unii prieteni s-au mirat văzând că accept acest post, oferit în urma unei întâlniri întâmplătoare, într-o frumoasă seară de iulie, la cafeneaua *Deux Magots*. Le răspund că n-am fost numit fără a mi se cunoaște opiniile: ceea ce îmi asigură libertatea aici. Prima mea carte arată îndeajuns dragostea pe care o port Europei Centrale; iar a doua, ideea pe care o am despre regimurile totalitare.¹ Nu știu dacă cineva speră să mă convertească oferindu-mi să văd unul de aproape. Și chiar de-ar fi așa, de ce m-aș feri? Dacă dreptatea e de partea lor, e urgent ca lucrul să fie zis, iar eu să mă dezic. Iar dacă se înșală, voi ști mai bine de ce. În orice caz, a trăi în epoca lui Hitler și a nu te duce să-l asculți și să-l vezi, când pentru asta e suficientă o noapte de mers cu trenul, ar însemna să te lipsești de câteva elemente necesare oricărei înțelegeri a vremurilor noastre. Și încă n-ar fi mare lucru să-l vezi cu ochii tăi. Ar trebui privit prin ochii poporului său, prin ochii adeptilor și ai victimelor sale, așa cum e plăsmuit și așa cum e îndurat... Prin urmare, am acceptat postul pentru un an.

Iată-mă deci de aproape o lună în acest oraș din vest, nu departe de Rin. Vechi oraș imperial, veche cultură, bogăție modernă, într-o epocă nefericită. Îl cunoșteam puțin, în urma

1. E vorba despre *Țăranul de la Dunăre*, apărută în 1932 [v. vol. I al acestui jurnal – n. tr.], și *Politica persoanei*, apărută în 1934 (n. a.).

câtorva scurte treceri și a unui popas de trei zile „înaintea regimului”¹. Dar am sosit încredințat că, din ianuarie 1933, tot ce iubeam în această țară s-a schimbat. Ideea m-a purtat pe căi greșite în primele zile. Variantă modernă a clasicei iluzii a călătorului. Treci granița unei națiuni dintr-astea noi: îți închipui că totul, ființe și lucruri deopotrivă, va prezenta semne ale revoluției. Și într-adevăr, în gară la Saarbrücken, dis-de-diminează, am fost frapat de acel „Hail’er” absolut automat (un *Heil Hitler* devenit rutină) al muncitorilor la intrarea în bufet (abia au trecut opt luni de când sunt germani ai celui de-al Treilea Reich!). Apoi două sau trei incidente despre care voi vorbi, și interioarele zărite pe când eram în căutarea unui apartament. Dar în cursul săptămânilor ce-au urmat, mi s-a părut că revoluția devenea din nou aproape invizibilă. Fenomenul e de altfel bine cunoscut: straniețea unei țări o percepi mai bine la primele contacte; apoi, imediat, ca reacție, devii sensibil la asemănări. Așa se face că am regăsit vechea mea Germanie în cafenele, în orașul medieval, în mirosul dulceag al debitelor de tutun, în tristețea cerului de plumb de peste străzile cenușii și mult prea curățate.

Metodă: *Să mă feresc să atribui național-socialismului toate trăsăturile caracteristice ale vieții din Germania de astăzi.* Este eroarea obișnuită a reporterilor care cunosc prost sau deloc vechea Germanie.

Iată, așadar, ce rețin din observațiile mele din ultima lună. (Nu e vorba decât de fapte mărunte, care pot descrie o atmosferă, dar nu pot îndreptăți o judecată.)

La vamă. – Mă duc la gară, la *Zollamt*, ca să-mi recuperez cuferele și patul băiețelului. „Dacă ar fi un cărucior de bebeluș, mi se spune, ar trece. Dar e un pat, deci o mobilă.

1. Vezi *Toamna 1932* [v. vol. I al acestui jurnal – n. tr.] (n. a.).

Trebuie să plătiți. — E cărucior, îi spun, fiindcă are roți.“ (Într-adevăr, e prevăzut cu patru roțițe de cauciuc.) Învins de acest argument specios, vameșul cedează. Dar are de gând să-și ia revanșa cu restul. Deschide un cufăr. Așezată peste niște haine, apare o carte. Vameșul o înhață: „*Hetzpropaganda*¹? întrebă el cu un aer amenințător. — N-avem acest gen de literatură în Franța. — Traduceți-mi titlul! — *Mic manual pentru mame*.“ Înfuriat, cotrobăie printre batiste. Se iscă altă discuție despre un număr dintr-o revistă germană. Se ridică tonul. Situația degenerază, fiindcă în fundul cufărului e o întregă bibliotecă. Dar, atras de vacarm, se apropie alt vameș. Curmă scurt discuția: *Nie mehr Krieg! Erledigt!* (Gata cu ostilitățile! E-n regulă!)

(Englezul și-ar nota în carnet: Toți vameșii germani sunt spioni, dar în același timp sunt pacifiști.)

Apartamente. — Cartierul Universității este cel mai bogat din oraș. Vile și palate enorme situate în grădini, bulevarde largi, strălucitoare și umbroase. Majoritatea caselor, de vânzare sau de închiriat. Pe cele mai frumoase fâlfâie câte un steag cu zvastică, iar plăcuța de pe grilaj indică sediul unui stat-major al trupelor SS sau SA. Proprietarii evrei care n-au emigrat încearcă să închirieze un etaj sau două. Am vizitat apartamente frumoase, cu prea luxoase mobile stil 1900, dar ele sunt rezervate evreilor, cum trebuia să-mi fi dat seama după indicația: *für n. a.* (pentru non-arieni), prezentă în anunțurile din ziar. Suntem primiți și refuzați cu o gravitate temătoare și resemnată, aproape fără să fim priviți. La sfârșitul după-amiezii, găsim în fine un proprietar arian. E o doamnă în vârstă, amabilă, care vorbește o franceză acceptabilă. S-a retras într-o odaie de la ultimul etaj al casei. Restul e „repartizat“. Patru tinere cupluri și trei celibatari. Bucătărie

1. „Propagandă ostilă“: cu acest nume sunt desemnate, în Germania, lucrările împotriva lui Hitler (n. a.).

comună. Noi vom sta la parter: trei încăperi imense și întunecoase, un hol cu coloane de marmură. Covorul luxos de la intrare are urme de pneuri: un locatar își garează motocicletă sub scară.

Primul schimb de replici. – La trei zile după sosirea noastră, am luat contact cu Seminarul de limbi romanice la care voi predă. (Semestrul va începe la 1 noiembrie.) În bibliotecă, un singur student. S-a gândit pesemne că sunt noul profesor. Îl abordez și se ridică brusc să mă salute. Citea o carte franțuzească: *La Révolution nécessaire* de Aron și Dandieu.

— Trebuie să fac o prezentare despre mișcarea personalistă, astă-seară, la întrunirea politică a trupelor S.A., îmi spune.

— Ce părere aveți despre carte?

— E foarte bună pentru Franța, cred, dar e nedreaptă cu noi. Voi cu problemele voastre, noi cu ale noastre.¹

5 noiembrie

Ședință de deschidere a semestrului de iarnă pentru seminarul nostru. Dr. N..., profesor plin, mă primește în biroul său înaintea micii ceremonii.

— Câți studenți voi avea?

— Vreo patruzeci, probabil. Înainte de 1933 – (*mereu pragul ăsta!*) – erau aproape trei sute. Dar erau mult prea mulți în raport cu posturile vacante. S-au luat măsuri de reducere a șomajului intelectualilor. Numărul înscrierilor e limitat. Și, bineînțeles, non-arienii... (Gest de interdicție.)

Intrăm în aula. Sunt, într-adevăr, cel mult patruzeci, trei sau patru în uniforme brune sau negre. E prezentat noul

1. (*Notă din 1938*) Îmi dau seama abia acum de caracterul simbolic al acestei mici anecdote. Majoritatea conversațiilor pe care le-am avut de atunci cu hitleriști reproduc schema acestui prim schimb de replici (n. a.).

„lector“, după care Dr. N... își rostește alocuțiunea. În încheiere, înalță brațul într-un gest timid: „Pentru studiile noastre romanice, *Sieg heil!*“ Scurt moment de tăcere, apoi se corectează: „Și pentru Germania!...“ Stânjenea. Toți au simțit ezitarea.

Numai din asemenea indicii mărunte am reușit, până acum, să descopăr ce gândesc cu adevărat oamenii alături de care voi trăi. Ca toți refulații, nu se trădează decât prin anumite „lapsusuri grăitoare“. Ar fi însă exagerat să deducem din această ezitare a Dr. N... că privește cu ochi răi regimul. Poate că, pur și simplu, încă nu s-a obișnuit cu gestul care, potrivit reglementărilor, trebuie să încheie orice discurs oficial.

6 noiembrie

În primele zile, ne repezeam la ferestre de fiecare dată când pe stradă răsunau cântece. Era câte o trupă îmbrăcată în negru sau în brun, care defila; sau o formație de *Hitlerjugend*, de *Jungvolk* sau de *B.D.M.*, fetițe grăsulii sau băieți foarte tineri.¹

Dar ritmul acestor cântece ne-a devenit deja familiar: o frază, apoi tăcere preț de patru pași. Defilarea face parte din atmosfera germană la fel ca ambuteiajele pariziene. Nici măcar nu mai întoarcem capul.

9 noiembrie

Orașul pavoazat pentru aniversarea puciului de la München din 1923. Puține steaguri în cartierele elegante: unul sau două de fiecare vilă. Casele de pe străzile comerciale și din

1. Da la 6 la 12 ani, băieții făceau parte din *Jungvolk*; de la 12 la 18 ani, din *Hitlerjugend*; la 18 ani deveneau membri ai SA sau SS (*Schutzstaffeln*, trupe de elită și de poliție). Fetele făceau parte din *BDM*. (*Bund Deutscher Mädel*), apoi din *N. S. Frauenverein*, coresponsând organizațiilor SA (n. a.).